

УДК 34.340.12

Ковалик Володимир Васильович,
кандидат історичних наук, доцент університету,
професор кафедри історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

ВІДНОВЛЕННЯ ОРГАНІВ НКВС І МІЛІЦІЇ ТА ЇХ КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ СТАНІСЛАВЩИНИ В 1944-1946 РОКАХ

У статті на основі архівних документів та наукової літератури автор показує відновлення органів НКВС і міліції на території Станіславської (з 9 листопада 1962р – Івано-Франківської) області після звільнення від фашиської окупації та в перші повоєнні роки.

Ключові слова: структура управління, кадрове забезпечення, оперативні працівники, якісний склад особового складу.

Постановка проблеми. Відновлення діяльності органів НКВС і міліції в Станіславській області в основному відбувалося за рахунок переведення працівників із інших областей УРСР, союзних республік та із резерву кадрів НКВС СРСР.

За часів радянської дійсності особливо важливі аспекти діяльності органів міліції, як НКВС (МВС) загалом, у зв'язку з повною заідеологізованістю та політизованістю історичної науки відображено однобічно й винятково у позитивному плані, з використанням дозованої кількості архівних документів, часто вирваних із контексту історії та штучно прив'язаних до певних подій.

Тогочасні праці не дають об'єктивної й цілісної картини їх діяльності. Зокрема, поза увагою залишилися такі актуальні проблеми, як кадрове забезпечення, освітньо-кваліфікаційний рівень працівників, соціально – матеріальне забезпечення та інші.

Доступ до архівів МВС та КППС, дає можливість сьогодні по-новому поглянути на їх діяльність не лише стосовно виконання ними своїх функціональних завдань, а й встановити їх роль і місце в системі тоталітарного режиму, зародженні та функціонуванні механізму репресій як в Україні загалом, так особливо в західних областях. Предметом дослідження виступають особливості відновлення органів НКВС і міліції Станіславської області після звільнення території краю від фашиської окупації та в перші повоєнні роки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми висвітлено в працях дослідників, зокрема Ігоря Андрухіва, Івана Біласа, Сергія Біленка, Петра Михайленка, Володимира Сергійчука, Валерія Тимофєєва, Анатолія Шевченка та інших.

Постановка завдання. Метою даної статті є поглиблення історико-правових знань про діяльність та відновлення НКВС і міліції Станіславської області після її звільнення від фашиської окупації та в перші повоєнні роки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У звільнених від нацистських загарбників районах розпочався процес відродження радянської влади. Він проходив

відповідно до постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 21 серпня 1943 р. «Про невідкладні заходи по відбудові господарства в районах, визволених від німецької окупації». Виконуючи постанову, ЦК КП(б)У створив оперативну групу по Станіславській області, яка займалася добором кадрів для роботи на керівних посадах у звільнених районах області. А напередодні вступу частин Червоної армії на терени області ЦК КП(б)У своїм рішенням відновив Станіславський обком партії, облвиконком, обком комсомолу та УНКВС. Тимчасовим місцем дислокації обласних владних структур до 27 липня (часу звільнення обласного центру) був Снятин [9, с. 97]

Наказом НКВС УРСР «Про оголошення штатів органів НКВС Вінницької, Волинської, Дрогобицької Житомирської, Ізмаїльської, Кам'янець-Подільської, Київської, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Ровенської, Станіславської, Тернопільської, Чернігівської і Чернівецької областей» від 4 квітня 1944 року було визначено штатний розпис та структуру Станіславського обласного управління НКВС та РСМ. Загальна кількість працівників мала складати 1950 чол. (996 чол. Начальницького і оперативного складу та 954 чол. Рядового і технічного складу). Із них – 1134 працівники міліції [7, с. 18-20]. До структури УНКВС входили такі служби і відділи:

- 1) керівництво УНКВС – 4 чол.: начальник управління (полковник держбезпеки Завгородній Михайло Андрійович), заступник начальника УНКВС – начальник управління РСМ (підполковник міліції Плієнко Петро Сергійович), заступник начальника УНКВС по кадрах (Бабенко Василь Конович), заступник начальника УНКВС (Похвалов Микола Федорович);
- 2) секретаріат – 6 чол. (начальник, оперуповноважений з нагляду за таємними документами, старший діловод, перекладач, друкарка, ротаторщик);
- 3) управління Робітничо-селянської міліції – 114 чол;
- 4) відділ пожежної охорони – 16 чол. (начальник, два заступники, секретарка, політчастина – 4 чол., 1-е відділення – 4 чол., 2-е відділення – 4 чол.);
- 5) тюремне відділення – 4 чол.;
- 6) відділ боротьби з бандитизмом – 40 чол. (начальник, заступник начальника, секретаріат – 3 чол.; 1-е відділення – агентурно-оперативна робота – 13 чол., 2-е відділення – боротьба з дезертирством – 9 чол., 3-є відділення – слідство – 10 чол., група обліку – 3 чол.);
- 7) оперативний відділ – 4 чол.;
- 8) відділення контррозвідки НКВС «Смерш» 6 – чол.;
- 9) штаб винищувальних батальйонів – 6 чол., (начальник, заступник, помічник начальника штабу, 2 інструктори, друкарка);
- 10) 1-й спецвідділ – 17 чол.;
- 11) штаб мобілізації та протиповітряної оборони (МППО) – 1 чол.;
- 12) відділ боротьби з дитячою бездоглядністю і безпритульністю – 13 чол.;
- 13) відділ кадрів – 14 чол.;
- 14) господарський відділ – 76 чол. (керівництво – 4 чол., відділ матеріально-технічного забезпечення – 8 чол., комендатура – 19 чол., житлово-ремонтна група – 1 чол., фельдзв'язок – 7 чол., медчастина – 3 чол., ветеринарна інспекція – 1 чол., автотехнічне відділення – 27 чол., телефонна станція – 6 чол.);
- 15) фінансовий відділ – 11 чол.;
- 16) дисциплінарна група – 2 чол.

Структура управління Робітничо-селянської міліції складалася з таких служб і відділів:

- 1) керівництво – 3 чол. (начальник, заступник, помічник начальника);
- 2) секретаріат – 4 чол. (начальник, інспектор, зав. діловодством, друкарка);
- 3) політвідділ – 6 чол. (начальник, заступник, помічник начальника з комсомольської роботи, старший інструктор, інструктор, секретар-друкарка);
- 4) група з постачання – 1 чол. (старший інспектор);
- 5) відділ кримінального розшуку – 27 чол. (начальник, заступник, секретар, друкарка; 1-е відділення – боротьба з грабежами і вбивствами – 5 чол. (начальник, 2 старших оперуповноважених, оперуповноважений, помічник оперуповноваженого); 2-е відділення – боротьба з крадіжками – 5 чол. (начальник, 2 старших оперуповноважених, оперуповноважений, помічник оперуповноваженого); 3-е відділення – боротьба з хуліганством, статевими злочинами та шахрайством – 4 чол. (начальник, старший оперуповноважений, оперуповноважений, помічник оперуповноваженого); 4-а група – боротьба з дитячою злочинністю – 2 чол. (старший оперуповноважений, оперуповноважений) 5-а група – оперативний розшук – 1 чол. (оперуповноважений); 6-а група – кінологічна – 3 чол. (старший інструктор, 2 інструктори службових собак); 7-а група – слідство – 3 чол. (старший оперуповноважений, оперуповноважений, помічник оперуповноваженого);
- б) відділ боротьби з розкраданням соціалістичної власності і спекуляцією – 17 чол. (начальник, заступник начальника, секретар, друкарка; 1-е відділення – боротьба зі спекуляцією – 4 чол. (начальник, 2 старших оперуповноважених, оперуповноважений); 2-е відділення – боротьба з розкраданням у системі державної торгівлі і кооперації – 3 чол. (начальник, старший оперуповноважений, оперуповноважений); 3-є відділення – боротьба з розкраданням у системі заготівлі і фінансів, фальшивомонетники – 3 чол. (начальник, старший оперуповноважений, оперуповноважений); 4-а група – слідство – 3 чол. (старший оперуповноважений, 2 оперуповноважених);
- 7) оперативний відділ – 10 чол. (начальник, 2 старших оперуповноважених, старший експерт, фотограф, секретар-друкарка);
- 8) паспортний стіл – 18 чол. (начальник, заступник, секретар-друкарка; 1-е відділення – паспортне – 4 чол. (начальник, 2 старших інспектори, інспектор); 2-а група – розшук – 1 чол. (старший інспектор); 3-я група – дозвільна – 1 чол. (старший інспектор); 4-а група – облік військовозобов'язаних – 1 чол. (старший інспектор); кущове адресне бюро – 7 чол. (начальник, старший інспектор, 2 інспектора, 3 реєстратори);
- 9) група віз і реєстрації – 2 чол. (старший інспектор, інспектор);
- 10) відділ службової підготовки – 11 чол. (начальник, заступник начальника, 5 старших інспекторів, 3 інспектори, секретар-друкарка);
- 11) державна автоінспекція – 5 чол. (начальник відділу, старший інспектор, 2 паспортисти, секретар-друкарка);
- 12) кваліфікаційна комісія – 5 чол. (голова, 2 члени комісії, паспортист, секретар-друкарка);
- 13) відділ актів громадянського стану – 6 чол. (начальник, заступник начальника, старший інспектор, 2 інспектори, секретар-друкарка).

Таким чином, загальний штат працівників УНКВС Станіславської області налічував 334 працівники, із них 114- управління РСМ [7, с. 1-17].

Для порівняння зазначимо, що станом на 6 травня 1941 р. особовий склад УНКВС області налічував 1462 працівників, із них 1018 – міліціонерів, а в апараті УРСМ налічувалося 137 працівників (104,1-120). Таким чином, у 1944 р. відбулося збільшення чисельного складу УНКВС майже на 500 чол. В основному за рахунок розширення штатів окремих служб і відділів (відділ боротьби з бандитизмом, господарський відділ, відділ боротьби з дитячою безпритульністю та інші) і створення нових («Смерш», штаб винищувальних батальйонів та інших).

Співвідношення працівників міліції до інших служб у структурі райвідділ та рай відділень НКВС залишалося на довоєнному рівні й становило 2/3 від загального складу. Наприклад, у Галицькому РВ НКВС налічувалося 38 працівників, із них 28 було працівниками міліції; у Городенківському РВ НКВС налічувалося 40 працівників, із яких 30 належали до міліції; у Долинському співвідношення становило 39 і 29, у Калуському – 42-32; у Косівському – 42 і 31, у Надвірнянському – 40 і 30. Аналогічним було співвідношення і в інших райвідділах [7, с. 18].

Структура райвідділів різнилася лише в окремих із них кількістю штатних посад в окремих службах і здебільшого була такою: начальник РВ, його заступник (начальник РВ з міліції), секретаріат (секретар-бухгалтер, друкарка, шофер) відділення боротьби з бандитизмом (начальник, старший оперуповноважений, оперуповноважений), пожежний інспектор.

Відділ міліції, у свою чергу, складався з начальника, двох старших оперуповноважених, оперуповноваженого, помічника оперуповноваженого, кінолога, відділення дільничних уповноважених (міста і сільських населених пунктів), начальника паспортного столу, паспортистки, начальника військово-облікового столу, інспектора відділу записів актів громадянського стану.

Іншу структуру мав Станіславський міський відділ міліції, в складі якого було три відділення, до кожного з яких згідно зі штатним розписом входили: начальник відділення, старший оперуповноважений, оперуповноважений, помічник оперуповноваженого, 9 дільничних уповноважених міліції, начальник паспортного столу, 2 паспортисти, начальник військово-облікового відділу, обліковець, секретар-бухгалтер, друкарка. Всього у трьох відділеннях налічувалося 60 чол. Крім того, був окремий взвод міліції (патрульно-постова служба) в складі 27 чол. (начальник, 2 командири відділень, 24 патрульних міліціонерів), два окремі відділення міліції в складі 29 чол. (2 командири відділення, 27 міліціонерів), окремий конвойний взвод міліції в складі 27 чол. (командир взводу, 2 командири відділень, 24 міліціонерів), окремий кавалерійський взвод міліції в складі 26 чол. (командир взводу, 2 командири відділень, 20 міліціонерів-кавалеристів, конюх, обліковець, кучер) камера попереднього затримання – 5 чол. (начальник і 4 наглядачі), начальник клубу. Всього у складі міського відділу налічувалося 175 чол [2, с. 17-30].

Діяльність на теренах звільнених районів боївок ОУН та УПА, забезпечення мобілізаційної кампанії, побутова необлаштованість більшості з дільничних уповноважених міліції вимагали значного напруження, мобілізації сил, умінь і навичок для виконання поставлених завдань. Особливо це стосувалося дільничних уповноважених сільської місцевості, де один міліціонер обслуговував 4-6, а то і більше населених пунктів, через те, що певна частина посад дільничних залишалися вакантними. Відсутність транспорту, житла, приміщення для роботи, постійна загроза життю з боку учасників збройного підпілля тощо – такий був неповний перелік умов, в яких доводилося працювати дільничним уповноваженим у сільській місцевості.

Не в кращому становищі були й оперативні працівники, зокрема кримінального розшуку та ВБРСВ. Тому з метою покращення умов їх праці наказом начальника УНКВС від 3 червня 1944 року було встановлено, що робочий день для них розпочинався о 10-й годині і тривав до 24-ї з перервою на обід від 16 до 20 години. А працівники всіх інших структурних підрозділів працювали з 9 до 20 години з перервою на обід від 14 до 16 години [1, с. 40]

Роботу органів міліції утруднювала не лише діяльність збройного підпілля, а й неукмплектованість кадрами окремих служб та відділів. Як і в довоєнний період, кремлівське керівництво та радянсько-партійні й силові відомства на місцях продовжували з недовірою ставитися до місцевого населення, що було зумовлено як їх перебуванням під фашистською окупацією, так і діяльністю збройного підпілля. Тому кадрове забезпечення здійснювалося за рахунок приїжджих працівників НКВС та РСМ з інших регіонів СРСР та УРСР.

Оскільки до кінця жовтня 1944 р. всю територію України було повністю звільнено від нацистських окупантів, то гостро постало питання кадрового забезпечення обласних управлінь НКВС та міліції кваліфікованими працівниками. Слід зазначити, що незадовільним залишився стан комплектації кадрів органів НКВС та РСМ не лише в західних, а й в інших областях. У зв'язку з цим із резерву відділу кадрів НКВС СРСР, а також союзних республік до кінця 1944 р. в Україну було направлено 5884 працівники, із них 1418 – в органи НКВС (101 працівник керівного складу, 38 – начальницького складу, 1177 – оперативних працівників, 102 – рядового і технічного складу) та 2412 – в органи міліції (26 працівників керівного складу, 473 – начальницького складу, 1201 оперативних працівників, 712 – рядового і технічного складу).

Решта 2055 осіб було направлено для заповнення вакансій в пожежній, адміністративно-господарській та тюремній службах [10, с. 1-2]. Понад третину із них було направлено в західні області. Водночас туди було додатково направлено 6458 працівників із УНКВС інших областей УРСР, зокрема, з Вінницької області – 152 працівники, Ворошиловградської – 736, Дніпропетровської – 530, Житомирської – 230, Запорізької – 547, Київської – 489, Кіровоградської – 360, Миколаївської – 248, Полтавської – 455, Станіславської – 856, Сумської – 326, Харківської – 1161, Чернігівської – 369, працівників [1, арк. 11]. Крім того, було направлено понад тисячу партизанів із загону двічі Героя Радянського Союзу генерал-майора Федорова [2, с. 5].

За вказівкою ЦК ВКП(б), проводилась і певна робота стосовно залучення до органів міліції і вихідців із місцевого населення. Зокрема, в Станіславській області до кінця 1944 р. було прийнято заяви про прийом на роботу від 688 осіб (95 жінок, 11 членів і кандидатів ВКП(б), 14 членів ВЛКСМ, 170 колишніх партизанів), у Львівській – від 1638 осіб (135 жінок, 118 членів і кандидатів ВКП(б), 141 член ВЛКСМ, 1054 партизанів), у Тернопільській від – 1009 (174 жінок, 17 членів і кандидатів ВКП(б), 46 членів ВЛКСМ, 389 партизанів) Усього по УРСР виявили бажання працювати в ОВС 36436 осіб (7399 жінок, 5552 члени і кандидати ВКП(б), 171 член ВЛКСМ, 5921 колишніх партизан), із яких 24919 осіб проживало на окупованій фашистами території. Відповідно щодо них відділи «Смерш» проводили спецперевірку, що затягувало справу з їх остаточним оформленням на роботу [10, с. 17-18]. Зокрема, у Станіславській області на кінець 1944 р. спецперевірка проводилась проти 549 осіб. Коли виявляли, що родичі претендента (чи він сам) співпрацював з окупантами, були вивезені на роботи до Німеччини, мали кримінальне минуле, зв'язки з ОУН та УПА, то у прийомі на роботу йому відмовляли, а тих, хто уже працював, – звільняли. Зокрема, до кінця 1944 р. за результатами

спецперевірок по управліннях НКВС та міліції було звільнено 1590 осіб (у тому числі 303 – як «ворожий елемент» 38 – за кримінальне минуле, а в 1249 осіб родичі були вивезені до Німеччини, або мали кримінальне минуле) [10, с. 29].

Наприклад, із Коломийського МВ НКВС було звільнено міліціонера Уграка, який був членом ОУН з 1942 р., а тому вважався «інформатором оунівців» [10, с. 28-30].

Закономірно, що при такому підході до вирішення кадрового питання наприкінці 1944 р. органи НКВС УРСР були укомплектовані лише на 75 % (налічувалося 59348 співробітників). Водночас апарат Наркомату було укомплектовано на 80,8 %, обласних управлінь НКВС – на 81,8 %, а управлінь РСМ – на 70,4 %. Щодо якісного складу за освітнім рівнем, стажем практичної роботи та віковим цензом, то у розрізі структур він був таким : [8, с. 580-581].

Таблиця 1.

Якісний стан особового складу органів НКВС та РСМ УРСР станом на 1944 р.

	Кількість працівників	Із них осіб, які мали (в%)			Стаж роботи (в%)				За віком (в%)		
		Спеціалізовану	Військову освіту	Загальну вищу та середню освіту	до 1 року	1-3 роки	4-6 років	7 і більше років	до 20 років	21-40 років	старші 40 років
Апарат НКВС	808	10,3	3,6	50,6	9,3	24,0	35,0	31,7	2,3	76,7	21,0
Кадри УНКВС	7858	19,0	2,1	30,6	33,0	31,5	15,1	20,4	6,0	81,5	12,5
Кадри УРСМ	23442	7,6	3,1	10,6	45,0	28,0	13,0	14,0	11,5	76,5	12,0

Отже, аналіз наглядно засвідчує, що за освітньо-професійним рівнем найнижче стояли працівники міліції, тобто люди, від яких значною мірою залежала доля громадян, забезпечення правопорядку, соціалістичної законності, а також прав і свобод. У той же час майже половина працівників міліції (45 %) фактично не мали практичного досвіду роботи в органах. Майже аналогічним був якісний стан особового складу УНКВС та УРСМ Станіславської області. Зокрема, станом на листопад 1944 р. із 1073 працівників тільки 3,2 % мали спеціальну підготовку, 2,1 % – військову освіту, 1,8 % – неповну загальну вищу та середню освіту, а решта – початкову та неповну середню. Лише 30 % із них мали практичний стаж роботи в органах внутрішніх справ понад 3 роки, а працювати доводилося фактично за двох, оскільки некомплект до штатного розпису становив 877 чол. [9, с. 445].

Слід зазначити, що низький освітній та професійний рівень і були тими головними причинами, які призводили до порушень службової дисципліни, соціалістичної законності, аморальних вчинків. Названі чинники значною мірою впливали і на рівень

втрат, оскільки впродовж 1944 р. в Україні загинуло 237 працівників ОВС, із них: 112 оперативних працівників міліції, 61 міліціонерів, 34 оперативних працівників НКВС, 13 представників керівного складу НКВС, 17 осіб – з інших служб. Крім того, за різні злочини до суду було передано справи на 507 працівників органів НКВС, у тому числі на 360 працівників міліції [10, с. 40-42].

З метою покращення оперативної роботи та керівництва низовими структурами відповідно до наказу НКВС СРСР № 001387 «Про організаційні зміни органів НКВС Української РСР» від 14 листопада 1944 р. 26 районних відділень НКВС Станіславської області було переведено в статус райвідділів із відповідним збільшенням штатних одиниць [3, с. 446]. Таким чином, у структурі УНКВС Станіславської області стало 34 райвідділи та два міських відділи НКВС.

Гострою проблемою для УНКВС та УРСМ Станіславської області залишалось кадрове питання і в 1945 р. Основні причини полягали в тому, що продовжувалася війна, а також активно діяли збройні відділи ОУН та УПА. Війна не давала можливості відрядити певну частину військовослужбовців на роботу в органи НКВС та РСМ, розширити сітку спецшкіл та курсів із підготовки кадрів, а збройний опір перешкоджав залучати в ОВС кадри з місцевого населення.

Не змінила відчутно ситуацію на краще й постанова ЦК КП(б) «про підбір і висування кадрів з місцевого населення для західних областей» від 10 липня 1945 р., в якій вимагалось від місцевих органів влади та силових структур посилити роботу, спрямовану на залучення для роботи в міліції кращих представників із місцевого населення. Однак й надалі комплектування проводилося за рахунок приїжджих працівників. Зокрема, станом на вересень 1945 р. УНКВС Станіславської області поповнилося на 123 працівники, направлених із різних регіонів СРСР та УРСР. Загальна чисельність становила 1572 працівники, однак вакантними залишалось 378 посад [4, с. 28].

Питання комплектації кадрів розглядалось і на нараді секретарів обкомів КП(б)У та начальників УНКВС й УНКДБ західних областей, що відбулася 31 жовтня 1945р. у Станіславі за участю першого секретаря ЦК КП(б) М. Хрущова. Він вимагав звернути увагу на комплектування органів міліції не лише з місцевих активістів, а й з числа демобілізованих червоноармійців, які, добре знаючи місцеві умови, могли надати значну допомогу як у боротьбі зі збройними формуваннями ОУН та УПА, так і в забезпеченні охорони громадського порядку і законності. Однак М. Хрущов також наголошував на тому, що їх «необхідно добре перевірити» [11, с. 2]

Таким чином, саме ці спецперевірки фактично і були головною перешкодою для прийому на роботу вихідців із місцевого населення, оскільки в більшості з тих, хто бажав працювати в органах міліції, родинні «біографії» не відповідали встановленим вимогам.

Зазначимо, що проблема кадрів була властива й загалом для НКВС УРСР, оскільки до кінця 1945 р. налічувалося 76718 чол., що становило 79,3 % від штатного розпису (96741 чол.) [12, с. 10].

Активна робота з добору кадрів для органів НКВС та міліції розгорнулася в 1946 р. Зокрема, 6 квітня 1946 р. ЦК КП(б) ухвалив з цього приводу спеціальну постанову « Про підбір і виховання кадрів із місцевого населення в органах МВС Рівненської, Станіславської, і Тернопільської областей» в якій вимагав від перших секретарів обласних комітетів партії та міністрів МВС УРСР (18 березня 1946 р. Народний комісаріат внутрішніх справ було перейменовано в Міністерство внутрішніх справ) упродовж 2-х місяців «повністю завершити укомплектування органів МВС за рахунок прийняття на роботу місцевого населення». Крім того, пропонувалося запровадити тримісячну

спеціальну підготовку для тих представників із місцевого населення, які вже працювали в органах МВС. До кінця року через систему курсів, семінарів і шкіл мало бути підготовлено для трьох областей, як мінімум, 1500 працівників із місцевого населення, у тому числі: дільничних уповноважених міліції – 500 чоловік, начальницького складу пожежних команд – 300 чоловік і завідувачів рай бюро загсу – 100 чоловік [8, с. 23].

Значну увагу приділялося і підготовці кадрів у спеціальних школах міліції. Однак після війни приміщення майже всіх шкіл та курсів, які діяли станом на 22 червня 1941 р., були зруйновані, а тому вдалося на перших порах відновити навчальний процес лише у двох однорічних школах – Львові й Одесі з набором по 200 чол. кожна, а також шестимісячні курси у Чернівцях на 150 чол. Оскільки, як наголошував нарком НКВС УРСР В. Рясний, у листі на ім'я секретаря ЦК КП(б) Д. Коротченка від 13 грудня 1945 р. існуючі навчальні заклади були не в змозі «забезпечити зростаючої потреби органів НКВС УРСР в підготовці кваліфікованих кадрів начальницького і оперативного складу міліції», то просив допомогти в розширенні сітки спецшкіл і курсів. ЦК КП(б)У з розумінням поставився до цієї проблеми, і мережа шкіл та курсів була значно розширено. Зокрема, заново створено однорічну Всеукраїнську офіцерську школу в Києві, яка до кінця 1946 р. підготувала 253 осіб начальницького і оперативного складу, з яких 181 – навчались стаціонарно, а 72 оперативних працівники пройшли курси перепідготовки.

Однорічні Львівська, Одеська та Чернівецька школи міліції підготували в 1946 р. 812 оперативних працівників. А через курси перепідготовки пройшло 1207 оперативних працівників МВС та 6574 працівників міліції.

Крім того, в Києві, Харкові, Львові, Одесі, Житомирі та Станіславі в 1946 р. було відкрито 9-ти місячні курси пожежної охорони, в яких упродовж року підготовлено 600 чол. Молодшого начальницького складу [12, с. 15-16]. Зокрема, перший випуск слухачів Станіславської пожежної школи відбувся 25 вересня 1946 р., який закінчило 38 із 41 слухачів. Троє слухачів не склали випускних іспитів [5, с. 69].

Таким чином, упродовж 1946 р. через мережу спецшкіл і курсів було підготовлено 9510 працівників МВС, міліції та пожежної охорони, у тому числі 2871 працівник із місцевого населення, а саме: 13 оперуповноважених міліції, 83 помічники оперуповноважених міліції, 883 дільничні уповноважені міліції, 1396 рядових міліціонерів, 446 чол. старшого і молодшого начальницького складу пожежної охорони, 40 працівників загсу, 10 працівників військово-облікових столів [12, с. 15-16].

Чисельність особового складу органів МВС УРСР на кінець 1946 р. зростає до 81408 чол., що складало 84,2 % від штатного розпису. На роботу в органи МВС упродовж року було прийнято 27193 чол., і водночас звільнено кваліфікаційними комісіями та за наслідками спецперевірок 22539 чол., які «скомпрометували себе на окупованій території», а також «не відповідали вимогам за станом здоров'я та з інших причин» [12, с. 10-14].

Укомплектованість УМВС у західних областях складала в середньому 94,4 %, а в УМВС Станіславської області – 91,4 %, оскільки із 1660 працівників за новим штатним розписом було у наявності лише 1517 працівників [12, с. 29] (див. табл. 1).

Слід зазначити, що в 1946 р. спостерігається тенденція до посилення кадрового потенціалу партійно-комсомольським прошарком, а також зменшення плинності кадрів (особливо серед керівного складу вищої та середньої ланки). Так, із новоприйнятих на роботу в ОВС у 1946 р. було 5234 члени та 1550 кандидатів у члени ВКП(б), а також 2885 членів ВЛКСМ [12, с. 14]. Крім того, начальники обласних управлінь та райвідділів МВС перейшли в розряд номенклатури ЦК КП(б) і затверджувалися та знімалися з посад лише

за згодою відділу кадрів ЦК. Зокрема, наприкінці 1946 р. по МВС УРСР було 1143 номенклатури ЦК, з яких працювали на своїх посадах згідно з відповідними рішеннями 1139, у тому числі 25 начальників УМВС в областях та 782 начальники райміськвідділів і відділень МВС, а решта – з інших служб. Якщо впродовж 1945 із 737 начальників міськрайвідділів НКВС змінилося 256 (34,8 %) то в 1946 р. із 782 лише 163 (20,8 %) що свідчить про більш ретельний підхід до підбору кадрів начальницького складу [12, с. 19, 25].

Станом на кінець 1946 р. в органах МВС УРСР працювало 47371 українців (58,4 %, на кінець 1944 р. – 49,4 %), 27317 росіян (33,5 %, у 1944 р. – 39,6 %), 3424 євреї (4,2 % у 1944р. – 6,4 %), 1759 представників інших національностей (3,9 %, у 1944р. – 4,7 %). Таким чином, кількість українців в органах МВС порівняно з 1944 р. збільшилось на 9 %.

Партійний прошарок порівняно до 1944 р. зріс понад два рази і наприкінці 1946 р. членів і кандидатів у члени ВКП(б) в ОВС налічувалося 22454 чол., що складало 27,5 % від загальної кількості особового складу, а членів ВЛКСМ – 8298 чол. (10,2 %).

Водночас низьким залишався загальноосвітній рівень, оскільки спеціальну вищу і незакінчену вищу освіту мали лише 2177 працівників (2,7 % від загальної кількості), а середню і неповну середню – 30912 чол. (37,9 %) [12, с. 10-11]. Особливо низький освітній рівень був серед працівників керівної ланки. Наприклад, із 25 начальників УМВС вищу освіту мав лише один, незакінчену вищу – 2, середню – 16, неповну середню – один, початкову – один. А з 782 начальників міськрайвідділів МВС початкову й неповну середню освіту мало 72%, тоді як серед керівників такого ж рівня МДБ – 50,4 % (414 чол.), а прокуратури – 42,3 % (370 чол.) [12, с. 22-24].

Безперечно, що на це були об'єктивні причини, перш за все пов'язані з війною. Відповідно, в перший повоєнний рік неможливо було охопити начальників усіх керівних ланок різними формами навчання. Про наслідки війни свідчить і той факт, що серед працівників органів МВС та міліції 4379 (5,4 %) були молодшими 20 років, 33995 (41,7 %) мали від 20 до 30 років; 30138 (37,0 %) – від 30 до 40 років, 10733 (13,2 %) – від 40 до 50 років і 2161 (2,6 %) були старшими 50 років. Таким чином, як і в 1944 р., майже половина особового складу була в віці до 30 років, що, відповідно, позначалося на якості службової діяльності, тим більше, що (як і наприкінці 1944 р.) майже 70 % працівників мали стаж практичної роботи від 1 до 3-х років [12, с. 11-12].

Щодо якісного складу керівних кадрів УМВС Станіславської області, то з 440 працівників обласного апарату УМВС та міськрайвідділів уперше працювало на займаних посадах 335 осіб, а загальну вищу і незакінчену вищу освіту мало лише 20, середню і початкову – 420 і лише «одиниці були із спеціально-чекістською і політичною освітою» [6, с. 192], тобто закінчили дво- або однорічні спецшколи МВС та міліції. Такий низький рівень турбував і обком партії. Зокрема, на засіданні бюро 21 жовтня 1946 р. було розглянуто питання «Про виховання керівних кадрів Міністерства внутрішніх справ і державної безпеки Станіславської області», на якому начальнику УМВС Неізмайлову та УМДБ Михайлову було вказано на серйозні недоліки щодо «системної роботи по навчанню та політичному вихованню особового складу». З метою їх виправлення було ухвалено постанову, в якій рекомендувалося організувати для керівного складу (начальників відділів УМВС і УМДБ та їх заступників, начальників РВ МВС і МДБ) постійно діючі семінари та курси, за погодженням з бюро на кожний місяць планувати заняття з «партійно-політичного і військово-чекістського навчання», раз на 10 днів у міськрайвідділах МВС та МДБ проводити робочі наради особового складу за підсумками десятиденки та затверджувати план роботи на наступну декаду. Після нарад проводити з

особовим складом політзаняття, на яких ознайомлювати з подіями в країні та світі, а також із важливими «рішеннями партії та уряду».

Для підвищення ідейно-політичного рівня працівників керівної ланки обласного управління та міськрайвідділів було запроваджено щотижневі заняття у вечірній політшколі, контроль за якими здійснювали секретарі первинних партійних організацій. Крім того, начальницькому складу в обов'язковому порядку визначався щотижня один день і для «військово-чекістського навчання» (крім неділі) [6, с. 194-195].

Висновки. Отже, проведений порівняльний аналіз кадрового забезпечення органів НКВС (МВС) та міліції в цілому, зокрема, і в Станіславській області засвідчує, що цей процес відбувався у складній обстановці й був зумовлений війною та її наслідками. Обласні управління західних областей комплектувалися головним чином приїжджими працівниками, направленими з резерву відділу кадрів НКВС (МВС) СРСР, інших республік, УНКВС УРСР, офіцерів Збройних сил, випускників спецшкіл. Вони, як правило, призначалися на посади керівників середньої та вищої ланки (начальників міськрайвідділів, відділів, служб апаратів обласних управлінь та міськрайвідділів, оперативних працівників). Рядовий та технічний склад поповнювався в основному з числа колишніх партизанів, звільнених у запас рядових військовослужбовців, а також із кращих представників місцевого населення за рекомендацією підприємств, установ, партійних та комсомольських організацій. Водночас, характерною особливістю кадрового потенціалу як в цілому МВС УРСР, так і Станіславської області залишалася його низька загальноосвітня та професійна якість, недостатній досвід практичної роботи в ОВС більшості керівників вищої та середньої ланки, особливо оперативних працівників, дільничних уповноважених міліції та рядового складу, що позначалося на виконанні покладених завдань, дотриманні службової дисципліни та законності. З метою покращення якості підготовки кадрів було розширено сітку спецшкіл та курсів стаціонарного і заочного навчання, запроваджено різні форми службової підготовки на всіх рівнях практичних органів внутрішніх справ.

Список використаних джерел

1. Архів управління Міністерства внутрішніх справ України Івано-Франківської області (АУМВСУІФО) Приказ начальника УНКВД № 28 «О распорядке рабочего дня» от 3 июня 1944 года // Накази, директиви, розпорядження УНКВС Станіславської області за 1944 рік. – Спр. 3.
2. Архів управління Міністерства внутрішніх справ України Івано-Франківської області (АУМВСУІФО) О налички штатов УНКВД и УРКМ Станиславской области по состоянию на 1 июня 1944 года // Накази, директиви, розпорядження УНКВС Станіславської області. Колекція документів. – Спр. 3.
3. Архів управління Міністерства внутрішніх справ України Івано-Франківської області (АУМВСУІФО) Указ Президиума Верховного Совета СССР о награждении работников НКВС от 20 октября 1944 года // Накази, директиви, розпорядження УНКВС Станіславської області за 1944 рік. Колекція документів. – Спр. 3.
4. Архів управління Міністерства внутрішніх справ України Івано-Франківської області (АУМВСУІФО). Приказ начальника УНКВД Станиславской области «О повешении бдительности при приеме на работу в органі УНКВД» от 27 сентября 1945 года // Накази, директиви, розпорядження УМВС Станіславської області за 1945 рік. Колекція документів. – Спр. 1.

5. Архів управління Міністерства внутрішніх справ України Івано-Франківської області (АУМВСУІФО) Приказ начальника УМВД Станіславской области № 373 «О результатах окончания учени 9-ти месячной школы МНС РПО МВД УССР» от 25 сентября 1946 года // Накази, розпорядження, директиви УМВС Станіславської області за 1946 р. колекція документів. – Спр. 6.
6. Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО) Ф.П-1, оп. 1 спр. 352 Протоколи №№ 97-99 засіданий бюро обкома КП(б)У, 1-30 октября 1946 г. – 280 арк.
7. Державний архів Міністерства внутрішніх справ України (ДАМВС України) Приказ НКВД УССР № 00382 «Об объявлении штатов органов НКВД западных областей УССР» от 4 апреля 1944 г. – Ф. 46, оп. 1, спр. 71 Приказы НКВД УССР за 1944 год. – С. 1-20.
8. Михайленко П. П. Історія міліції України у документах і матеріалах : [у 3-х т.] / П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондратьев – К. : Генеза, 2000 – .– Т. 3 : 1946-1990. – 2000. – 616 с.
9. Нариси історії Івано-Франківської області партійної організації / [В. Й. Гарець, П. А. Корольов, М. К. Кучеров та ін.]; [редкол. П. Д. Сардачук та ін.]. – Ужгород : Карпати, 1979. – 312 с.
10. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України) Ф.1, оп. 23, спр. 1368 Доклад о работе отдела кадров НКВД УССР за 1944 год. – 77арк.
11. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України) Ф.1, оп. 23, спр. 2417 Выступление т.Хрущева Н.С. на совещании секретарей обкомов КП(б)У, начаников облуправлений НКВД и НКГД западных областей в г. Станиславе 23 октября 1945 г. (протокольная запись). – 6 арк.
12. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України) Ф.1, оп. 23, спр. 4998 Отчет о работе отдела кадров МВД, МГБ, суда и прокуратуры Управлению кадров ЦК КП(б)У за 1946год. – 34арк.

***Ковалык В. В. Восстановление органов НКВД и милиции,
их кадровое обеспечение на территории Станславской области
в 1944-1946 годах***

В статье на основании архивных документов и научной литературы автор показывает восстановление органов НКВД и милиции на территории Станславской области (с 9 ноября 1946 г – Ивано-Франковской) области после освобождения от фашистской оккупации и в первые послевоенные годы.

Ключевые слова: структура управления, кадровое обеспечение, оперативные работники, качественный состав личного состава.

***Kovalyk V. V. Restoration of PCIA bodies and police, their staffing
on the territory of Stanislav region in 1944-1946***

The author of the article shows on the basis of archival documents and scientific literature the restoration of the PCIA bodies and police in Stanislav (since November 9, 1946 – Ivano-Frankivsk) region after the liberation from fascist occupation and in the early postwar years.

Key words: management structure, staffing, operations staff, qualitative staff personnel.

